

Відгук
офіційного опонента І.З. Майданюк
на кваліфікаційну наукову працю
Юрія Юрійовича Свищо
«Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській
думці ХІХ – початку ХХ століття»,
представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.05 - історія філософії

Дисертаційне дослідження Юрія Юрійовича Свищо «Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській думці ХІХ - початку ХХ століття», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії, є самостійною науковою роботою, повною мірою витриманою на рівні необхідних вимог щодо обсягу, джерельно-методичного забезпечення, структурованості тексту та ін.

Актуальність та необхідність вивчення малодослідженої проблематики, представленої дисертантом, значною мірою визначається надзвичайною цікавістю обраної тематики не лише для історії філософії, а й для аксіології, онтології, гносеології, філософії суспільства. Перспективність такого роду досліджень підсилюється ще й тим, що, зважаючи на нинішню трансформацію соціуму і багатьох звичних для нього параметрів, виявлення основних світоглядних орієнтирів української філософської думки та повернення в науковий обіг того інтелектуального капіталу, який, у підсумку парадигмальних чи ідеологічних упереджень, залишався поза увагою фахівців та всього українського загалу, зумовлюючи однобокий, а подекуди й спотворений образ української суспільно-політичної думки, як впевнено зазначає автор, дасть можливість формування цілісного і незаангажованого бачення специфіки українського історико-філософського дискурсу ХІХ – початку ХХ ст.

Сам дисертант уважно поставився до обґрунтування актуальності обраної теми, визначивши прогалини, наявні сьогодні у масиві публікацій, присвячених різним аспектам розвитку лібералізму в європейській та українській інтелектуальній традиції, як от відсутність праць українських лібералів у «Антології» В. Лісового та О.Проценка, розгляд особливостей розвитку українського лібералізму у відрубності від умов суспільно-політичного буття в Російській імперії, ситуативний характер досліджень, присвячених дослідженню ролі та значенню доктрини лібералізму у процесі формування основних світоглядних орієнтирів суспільної свідомості українців XIX – початку XX ст., здійснення аналізу ліберальної доктрини поза соціокультурним контекстом, що давало можливість вільно апелювати окремими положеннями, формулюючи висновки часто позбавлені науковою раціональністю і т.ін. Саме тому йому вдається довести, що вихід з перманентної соціальної, політичної та міліарної кризи українського суспільства за умов низького економічного розвитку можливий за умови формування такої символічної політики, яка забезпечить консолідацію українського соціуму і zarazом визначить вектор його цивілізаційного розвитку завдяки формуванню відповідної часу аксіологічної сітки, зразком чого може стати лібералізм.

Тема дисертаційного дослідження Юоія Юрійовича Свищо складна, носить комплексний характер. Вона потребує ерудиції, глибокого розуміння генезису та розвитку ідей лібералізму не лише у вітчизняній, а й світовій науковій думці, проте автор робить досить сміливі кроки у філософії і успішно вирішує поставлену мету і завдання дослідження. Дисертабельний характер роботи, як правило, визначається сукупністю показників, на яких і зосереджують.

Першим є відповідальність тексту роботи профілю вченої ради. Саме наукове дослідження принципів лібералізму потребує залучення не лише історико-філософських, але й філософсько-антропологічних, екзистенціально аксіологічних, етнопсихологічних концепцій, а також урахування історичних

та сучасних соціокультурних реалій. Тобто, мова йде про міждисциплінарний науковий простір, у якому дуже важливо чітко визначитись з напрямком дослідження. У випадку дисертаційної роботи Ю.Ю. Свищо ми маємо справу із філософською проблематикою, яка спрямована на рецепцію базових принципів лібералізму в українській філософській думці, тому запропоноване наукове дослідження відповідає профілю вченої ради і має безумовну значимість у історико-філософському аспекті.

Другою ознакою дисертабельності роботи є її побудова, архітектоніка. Об'єкт, предмет, мета, завдання дисертаційної роботи, положення її наукової новизни розкриваються через усю роботу за класичною схемою, що дозволяє авторові не лише досягнути певних загальнотеоретичних висновків, але й сформулювати власне бачення значення ідей лібералізму для нинішнього українського суспільства, у якому спалаху національної свідомості, формування національної ідеї та загальна підтримки програми євроінтеграції змінилися зневірою й розчаруваннями, що, зумовлені, насамперед, падінням рівня економічного життя, практичною неспроможністю чинної української влади вирішити нагальні суспільно-політичні проблеми. Щоправда, одне із завдань дослідження – «експлікувати світоглядні орієнтири української суспільно-політичної думки» видається надто широким, його варто було б уточнити (часово обмежити, адже у роботі йдеться про експліковано світоглядних орієнтирів української соціогуманітарної думки першої половини ХІХ ст.).

Третьою ознакою досконалості роботи є володіння філософською методологією. Лише наявність методу пошуку відрізняє наукову роботу від популярної, задає органіку та архітектоніку тексту. Належний методологічний рівень дисертанта не викликає сумнівів. Він проявляється буквально з початку наукового дослідження. Огляд літератури у першому розділі являє собою не лише перелік робіт із заданої проблематики, а органічну структуру. Проведена робота із вивчення основних інтенцій і

установок відносно проблем лібералізму у вітчизняній та світовій філософії досить значна, список використаних джерел включає 219 найменувань.

Значний багаж зібраного матеріалу і належний рівень фахової підготовки дав можливість використати комплекс методів, котрі дозволили авторові інтерпретувати досліджувану проблему. Так, метод культурологічного аналізу дав можливість визначити перспективи ліберальної ідеології у різних соціокультурних середовищах; феноменологічний метод дозволив виокремити базові принципи лібералізму як світоглядної доктрини та духовної настанови; метод текстологічного аналізу забезпечив поглиблений аналіз інтелектуальної спадщини тих мислителів, яких вважають фундаторами лібералізму і т.п.

Наступною ознакою дисертабельності є кореляція між науковими завданнями, пунктами новизни та отриманими науковими результатами. У роботі такий зв'язок простежується, наукова новизна чітко відображає авторську позицію.

Перші три пункти новизни свідчать про новаторський характер роботи і утворюють певний комплекс аналізу та сміливого, проте обґрунтованого спростування наявних у зарубіжному та українському інтелектуальному дискурсі підходів, в межах яких витoki лібералізму вбачаються у культурі та світогляді премодерну, реконструкції передумов зародження ліберальних інтенцій у світогляді та практиці Російської імперії кінця XVIII – початку ХХ ст. та підкреслення, що головною духовною настановою українців у цей час став не лібералізм, а консерватизм.

Наступні чотири пункти новизни з певним концептуальним підходом і вказують на те, що у роботі було уточнено і що набуло подальшого розвитку. Автор впевнено висловлює власну позицію щодо особливостей прояву свободи людини у премодерну добу (саме вона досить сильно доведена у самій роботі), звертає увагу на можливість та умови взаємодії лібералізму та націоналізму, продовжує дослідження умов та чинників актуалізації принципу федералізації в українській суспільно-політичній думці ХІХ ст. у

ході якого дійсно доводить, що його пріоритет був зумовлений своєрідністю тогочасної української історичної свідомості. Щодо твердження дисертанта про спростування ним впливу філософії Ж.-Ж. Руссо на розвиток ліберальної доктрини, то воно видається не зовсім обґрунтованим, хоча така авторська позиція має право на існування.

Точку зору щодо узгодження між науковими завданнями та висновками вважаю за доцільно висловити у зауваженнях.

П'ятою ознакою дисертабельного характеру роботи є практична цінність отриманих результатів, яку дисертація, безперечно, має: для подальших наукових досліджень у галузі історії української філософії, історії української культури, соціальної філософії, політології. Вони насправді можуть стати важливим концептуальним тлом символічної політики сучасної України, розробки національної стратегії, що спрямована знівелювати лінію цивілізаційного та соціального розколу українського соціуму, водночас заклавши світоглядний фундамент економічного зростання, вказати вектор необхідних для українського соціуму змін.

Шостою ознакою є наявність публікацій та їх апробація. Результати дослідження висвітлені у десяти наукових працях, з них 5 статей у фахових наукових виданнях України з філософських наук, з яких 4 входять до різних міжнародних наукометричних баз та 5 – у збірниках наукових праць і матеріалів наукових конференцій, окрім того, апробація положень дисертації пройшла на багатьох міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Ще однією з ознак є відповідність автореферату структурі дисертації. Слід відмітити, що в авторефераті в достатньому обсязі представлені основні наукові результати дослідження, що презентовані в дисертації. В ньому відображені основні наукові положення, які виносяться на захист, новизна і практичне значення дослідження, висновки.

Відзначаючи значну роботу Юрія Юрійовича Свищо із проведеного аналітичного огляду наявної літератури, пов'язаної з тематикою дослідження

(Б.Веселовського, Н. Гедікової, М.Драгоманова, В. Заблоцького, А.Колодія, В.Леонтовича, І. Лисяка-Рудницького, В.Лісового, О. Моргуна, О.Панкевича, М. Поповича, О. Проценка, М. Прунака, Л. Слободянюка, М. Томенка, А. Фінька та ін.), залучення до контексту дослідження філософської спадщини тих мислителів, яких сьогодні вважають ідейними попередниками та класиками європейського лібералізму: (Є.Бентама, Ф. Гаєка, Т. Гоббса, Д. Г'юма, І. Канта, Б. Констана, Дж. Локка, Дж. Мілля, Дж. Ройлза, Ж.-Ж. Руссо, А.Сміта, Г.Спенсера, А.де Токвіля, М. Фрідмана, Ш.Монтеск'є та ін.), критичного аналізу ліберальних принципів у філософському дискурсі пре модерної доби, дослідження ідейного впливу класичного лібералізму та світоглядні орієнтації української суспільно-політичної думки, самостійного визначення відмінностей між становленням ліберальної доктрини в Російській імперії у другій половині XVIII ст. та у Європі, обґрунтування маргіналізації ліберальних цінностей на теренах України першої половини XIX ст., звернення до федералізму як концептуального тла розвитку української ліберальної думки XIX – початку XX століття та інші заслуги дисертанта, варто зауважити, що його робота не позбавлена деяких недоліків та полемічних моментів.

1. Ще у розділі 1 дисертаційного дослідження, здійснюючи огляд літератури, пов'язаної з його проблематикою, Ю.Ю. Свищо дає зрозуміти, що засадничою підвалиною лібералізму, на думку різних мислителів, є не лише свобода (наприклад, звернення до праць І.Канта), а у розділі 2, визначаючи соціокультурні та світоглядні підвалини європейського лібералізму, підтверджує цю ідею, посилаючись, наприклад, на сучасного британського мислителя Р. Дворкіна (ліберали «схильні більше підтримувати *рівність* і менше – свободу», - цитує дисертант), на дослідників античності, на Г.Гегеля і т.д. Погоджуючись з думкою, що свобода і рівність часто суперечать одна одній, автор все ж не дає чіткого концептуального визначення свободи та рівності, що, на мою думку, якщо б і не вирішило суперечності між ними, дало б можливість з впевненістю заявити, що «у

класичному лібералізмі свобода, а не рівність, розглядалася як базова цінність, що забезпечується, з одного боку, завдяки представницькій демократії, а з іншого - засобами громадянського суспільства, яке дає можливість звільнити людину від опіки та впливу державних інституцій». З іншого боку, це вплинуло б на вивчення і обґрунтування причин того, чому ліберальна доктрина набула неабиякого розвитку у західному суспільно-політичному дискурсі, однак не змогла отримати популярності на теренах України.

2. Одним із завдань дисертаційного дослідження було « визначити можливість та умови взаємодії ліберальної та націоналістичної доктрини з огляду на те, що вони ґрунтуються на взаємно протилежних базових принципах» (розкрити інституційні підвалини та специфіку розвитку лібералізму в суспільно-політичному світогляді українців другої половини ХІХ – початку ХХ століття та уточнити можливість та умови взаємодії ліберальної доктрини з національним принципом). Третій розділ роботи – «Передумови становлення лібералізму в Російській імперії» глибоко розкриває це питання, починаючи із протоліберальних інтенцій у внутрішній політиці Російської імперії за царювання Катерини ІІ, закінчуючи поясненням власного бачення причин збереження на теренах України пре модерних соціальних зв'язків з чітко вираженою ієрархічною структурою суспільства, що визначало особливості суспільно-політичної думки, якв цілком закономірно зосереджувала свою увагу на питаннях колективної самосвідомості з метою формування народного «Ми», або ж «спільної волі», неможливості актуалізувати проблеми окремої особистості, цінність якої визначалася крізь призму національної спільноти, що, в свою чергу, гальмувало утвердження в суспільній свідомості вчення про самоцінність людини. Проте у висновках дисертаційної роботи результат виконання поставленого завдання відображений слабше, ніж про це йдеться у тексті, а саме висновки повинні повністю узгоджуватися із завданнями і відображати повні результати дослідження.

представників української ліберальної доктрини за формами лібералізму (політичний, економічний, культурний, соціальний). Це дало б можливість більш чітко визначити особливості ліберальної думки в Україні, показати її спільність і відмінність з європейським лібералізмом.

Загалом виокремлені зауваження не применшують загальної оцінки роботи, не позначаються на високому рівні зробленого філософського дослідження.

Отже, дисертація Свищо Юрія Юрійовича «Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській думці XIX – початку XX століття» є самостійним завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам п. 11, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів (зі змінами)", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук

завідувач кафедри культурології

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

